

Arbetslivsfakta

Utges av Arbetsmarknadsstyrelsen, Arbetsmiljöverket, Försäkringskassan och Socialstyrelsen

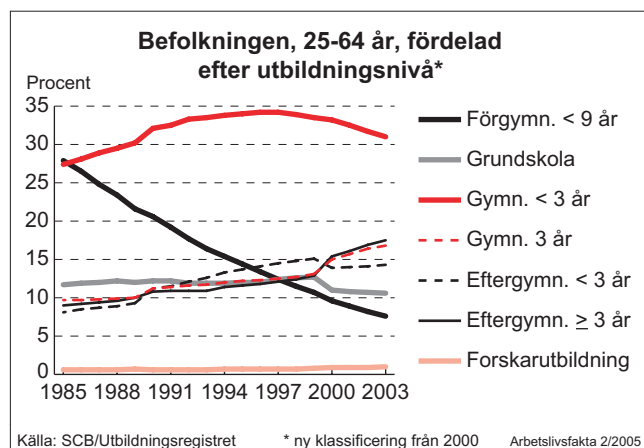
TEMA: LÖNAR SIG UTBILDNING?

Detta nummer av Arbetslivsfakta speglar de skillnader i arbetsdeltagande och arbetsliv som har sin grund i skillnader i utbildningsnivå. Denna är uppdelad enligt de sju huvudgrupper som Statistiska Centralbyrån (SCB) använder i sina register. (Se nedanstående faktaruta.)

- 1 = förgymnasial utbildning kortare än 9 år
- 2 = förgymnasial utbildning, 9 (10) år
- 3 = gymnasial utbildning, högst 2 år
- 4 = gymnasial utbildning, 3 år
- 5 = eftergymnasial utbildning, mindre än 3 år
- 6 = eftergymnasial utbildning, 3 år eller mer
- 7 = forskarutbildning

VILKA UTBILDAR SIG?

Utbildningsnivån i Sverige har stigit under många år. Sedan mitten av 1980-talet har andelen personer med 3-årig gymnasieutbildning eller högskoleutbildning nästan fördubblats, samtidigt som allt färre har kortare utbildning än nioårig grundskola. År 2003 hade en tredjedel av befolkningen 25-64 år högskoleutbildning, medan en sjuandedel hade högst grundskoleutbildning.

Kvinnor har generellt en något högre utbildningsnivå än män, med färre förgymnasialt och fler eftergymnasialt utbildade (dock inte på forskarnivå). En ännu tydligare differens finns emellertid mellan olika åldrar, till de lägre åldersgruppernas fördel. Av 25-34-åringarna har drygt 40 procent studerat vid högskola medan knappt 10 procent saknade gymnasieutbildning. I åldrarna 55-64 år var dessa grupper däremot nästan jämnstora,

- Högutbildade förvärvsarbetar mer än lågutbildade (inom respektive kön)
- Låg fysisk arbetsbelastning men hög psykisk påfrestning för högutbildade
- Män med 3-årigt gymnasium tjänar i genomsnitt mer än kvinnor med 3-årig högskola

25-30 procent. Andelen högskoleutbildade har dock på senare år ökat kraftigt bland de äldre, vilket bland annat möjliggjort att deras arbetskraftsdeltagande ökat.

Befolkningen efter utbildningsnivå, andel (%), 2003

Utbildningsnivå	Ålder							
	25-34	35-44	45-54	55-64	25-34	35-44	45-54	55-64
1	0,2	0,8	5,7	25,5	0,1	0,9	3,8	19,1
2	9,6	13,2	17,3	7,7	7,4	9,1	12,3	9,2
3	25,6	41,9	33,6	24,8	18,2	34,1	36,6	36,5
4	28,5	13,0	13,6	17,5	28,4	18,4	11,3	7,6
5	15,1	15,5	13,6	9,2	16,2	18,1	17,3	11,7
6	20,3	14,2	14,8	13,7	29,2	18,6	18,0	15,3
7	0,8	1,4	1,4	1,6	0,6	0,7	0,7	0,6

Källa: SCB/LINDA

Utbildningsnivån varierar också påtagligt mellan olika branscher*. Den högsta frekvenser av längre högskoleutbildningar (62 %) finns inom forsknings- och utvecklingsinstitutioner. Rätt höga andelar (30-40 %) finns också inom IT-branschen, läkemedelsindustrin och huvuddelen av den offentliga sektorn. Inom större delen av tillverknings- och byggnadsindustrin ligger andelarna mellan 5-15 procent. Särskilt låga nivåer finner man inom handel, hotell och restaurang och vissa andra personliga tjänster, med 3-5 procent, mycket beroende på att många av motsvarande yrken ofta är genomgångsyrken för ungdomar.

*Denna statistik omfattar åldrarna 16-64 år.

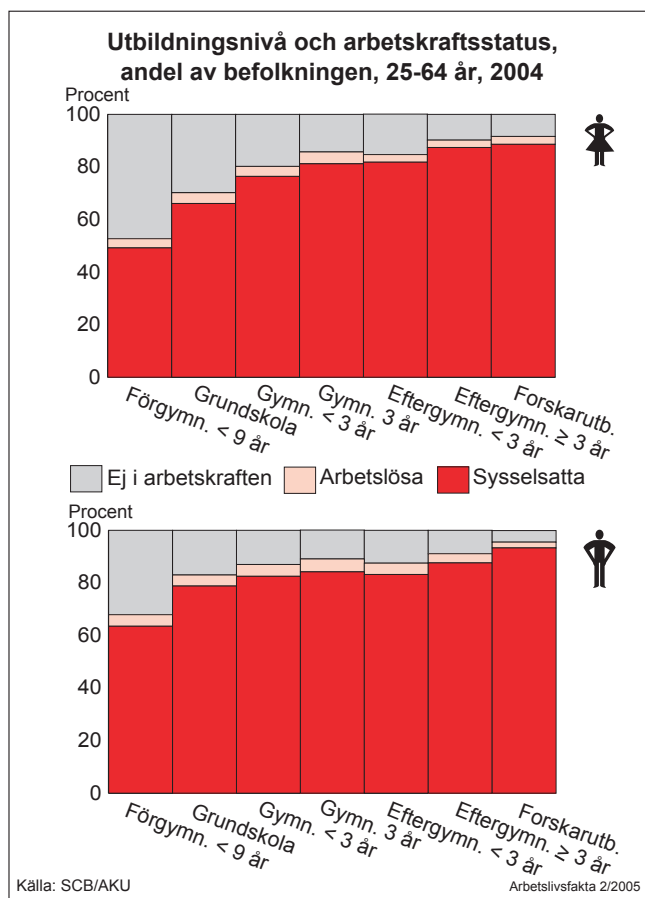
I Arbetslivsfakta redovisas aktuell och samlad information om utvecklingen inom arbetslivet. Ytterligare exemplar och tidigare nummer kan beställas från Publikationsservice, Arbetsmiljöverket, Box 1300, 171 25 Solna, tel 08-730 97 00, fax 08-730 98 17. Arbetslivsfakta och OH-bilder kan också hämtas från www.av.se och www.forsakringskassan.se

UTBILDNING OCH ARBETSMARKNAD

Utbildningen blir allt viktigare för den person som söker anställning, och idag efterfrågas minst gymnasiekompetens inom de flesta yrken. Ungdomar som saknar fullständiga gymnasiebetyg får ofta svårt att ta sig in på arbetsmarknaden. Brister i skolutbildningen har dessutom visat sig vara svåra att reparera i efterhand, till exempel genom vuxenstudier. Detta innebär därför i många fall långvariga svårigheter att få fotfäste i arbetslivet, och även en försvårad karriär- och löneutveckling.

Det är dessutom viktigt att ha en utbildningsinriktning som är gångbar på arbetsmarknaden, och det är också angeläget med aktuella kunskaper. Därför är ungdomar den mest eftersökta gruppen på stora delar av arbetsmarknaden, förutsatt att de har goda utbildningsmeriter, och äldre personal med föråldrad kompetens kan riskera att slås ut om de inte vidareutbildar sig.

Ibland kan hela branscher drabbas av kraftig tillbakagång, vilket exempelvis skedde inom IT- och telekombranscherna strax efter millennieskiftet. Dessa branscher har nu visserligen åter börjat repa sig, men kriserna har lämnat betydande spår efter sig i form av arbetslöshet hos branschernas, ofta högskoleutbildade, personal.

Även om arbetslösheten ökat markant bland de högskoleutbildade de senaste åren, så är den fortfarande högst bland de lågutbildade. Detsamma gäller, i än högre grad,

frekvensen av personer utanför arbetskraften. Under 2004 var i genomsnitt 3 procent av befolkningen med lång eftergymnasial utbildning arbetslös, medan drygt 10 procent stod utanför arbetskraften. För personer med högst grundskola var motsvarande andelar 4 respektive nära 30 procent. Under 1999, i den förra högkonjunkturen, var arbetslösheten något lägre bland högutbildade, men något högre bland lågutbildade. Den höga andel personer utanför arbetskraften bland de förgymnasialt utbildade beror främst på att många av dem fortsätter sin utbildning, ofta på Komvux, för att försöka förbättra sin position på arbetsmarknaden.

För att upprätthålla de anställdas kompetens på erforderlig nivå tillgriper många företag egna personalutbildningar. Under andra halvåret 2003 hade (enligt SCB:s utbildningsregister) nära hälften av landets sysselsatta deltagit i någon eller några sådana utbildningar, i genomsnitt under drygt fyra dagar. Personalutbildningar är vanligast inom offentliga verksamhet och i större företag, och den riktas framför allt till förhållandevis högutbildad personal.

Arbetsmarknadsutbildning används för att korrigera missöverensstämmelser mellan de arbetssökandes kompetens och arbetsgivarnas behov. Drygt hälften av deltagarna har gymnasiekompetens. Arbetsmarknadsutbildning kan ibland också behövas på högskolenivå, till exempel för att komplettera utrikesföddas utbildning. Antalet deltagare i utbildningarna har minskat mycket kraftigt på senare år och var 2004 nere i 8 000, jämfört med 40 000 per år i mitten av 1990-talet. Orsakerna är högre kvalitetskrav, nya behov, minskade anslag och ändrade prioriteringar.

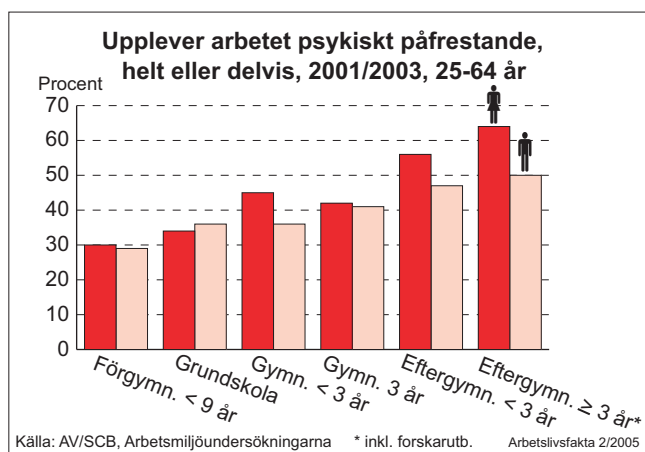
VEM BLIR SJUK AV JOBBET?

I arbetsmiljöundersökningarna tillfrågas de sysselsatta om förekomst av olika företeelser i deras arbetsmiljö.

Upplevelsen av arbetet betyder mycket för arbetstillfredsställelsen. Individer med minst högskola upplever oftare sitt arbete som meningsfullt (ca 80%), än de med högst grundskola (ca 60%)*. Män med eftergymnasial utbildning är också oftare nöjda med sitt arbete än män med kortare utbildning. Utbildningens betydelse för upplevelsen av nöjdhet är inte lika entydig för kvinnor, utan varierar mellan 70 och 80 procent för de olika utbildningsnivåerna.

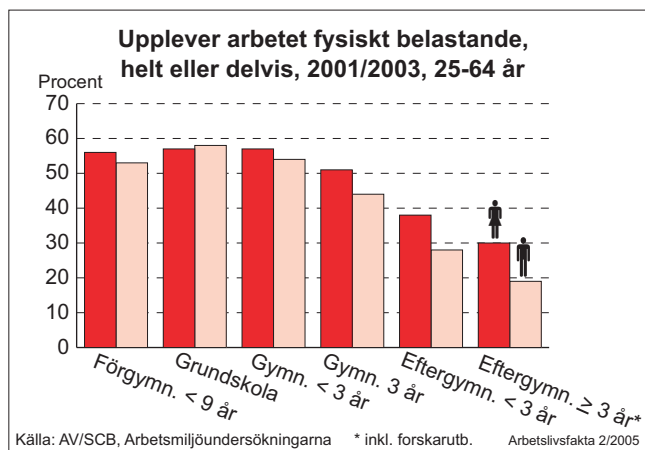
Det framgår att ju högre utbildning sysselsatta har, desto mer ökar den psykiska påfrestningen i arbetet och särskilt tydligt instämmer kvinnor i detta. Cirka sex av tio med eftergymnasial- eller forskarutbildning kan inte koppla av tankarna från arbetet på ledig tid minst en dag per vecka, mot en av tre som har grundskola eller kortare utbildning. Samma mönster gäller för svårigheten att få tiden att räckas till för familj och vänner. De högutbildade saknar oftare tid än de med kortare utbildning.

*Avser perioden 2001/2003.

Bland dem med högst grundskola instämmer var tredje helt eller delvis i att arbetet är enformigt och/eller bundet och ofritt medan bara var sjätte med minst eftergymnasial utbildning instämmer i det.

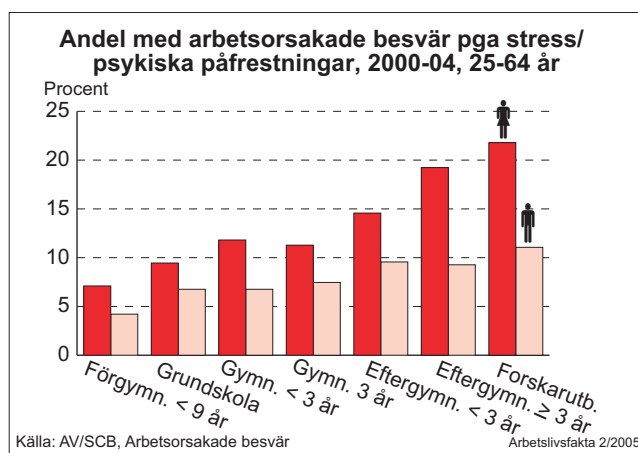
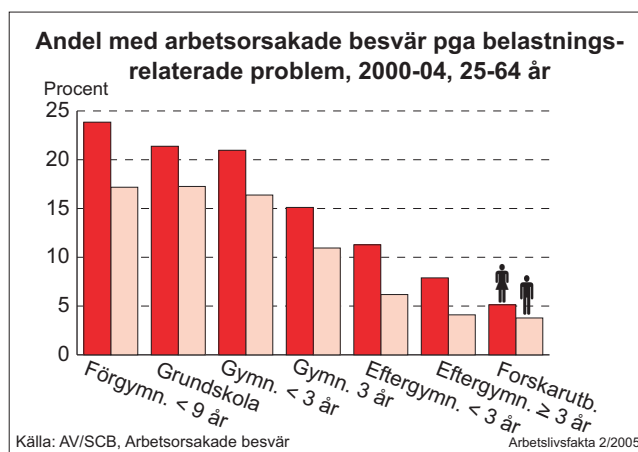
Fyra av tio med kortare än tre års gymnasieutbildning upplever sig ha ett fysiskt belastande arbete med påfrestande arbetsställningar, ensidiga arbetsrörelser och/eller tungt arbete. Speciellt för män minskar den fysiska belastningen med högre utbildning.

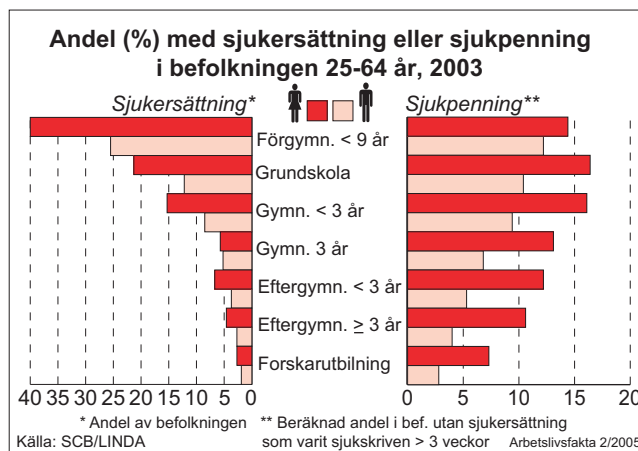
I undersökningarna om arbetsorsakade besvär, under perioden 2000-2004, framgår tydligt hur de psykiska och fysiska påfrestningarna också påverkar förekomsten av upplevda arbetsorsakade besvär.

Under denna period har andelen i åldern 25-64 år som upplevt besvär till följd av arbetet legat relativt konstant på drygt 30 procent bland kvinnor och knappt 25 procent bland män. En högre utbildningsnivå medför ofta en lägre besvärsförekomst för män inom alla åldersgrupper medan åldern verkar mer avgörande för kvinnornas arbetsorsakade besvär än utbildningsnivån.

Skilda orsaker ligger bakom de arbetsrelaterade besvären bland dem med kortare eller längre utbildning. Påfrestande arbetsställningar och ensidiga arbetsrörelser samt fysiskt tungt arbete är de besvär som är vanligast för sysselsatta utan eftergymnasial utbildning, medan de stressrelaterade besvären främst drabbar de högtbildade.

Risken att vara sjukskriven för sina besvär minskar entydigt med utbildningens längd. Drygt 10 procent av sysselsatta män, 25-64 år, med kortare än 3 års gymnasieutbildning, mot cirka 3-5 procent av dem med minst eftergymnasial utbildning, har varit sjukskrivna någon gång de senaste 12 månaderna på grund av sina besvär. Motsvarande för kvinnor är drygt 15 respektive 5-10 procent.

Ökningen av den totala sjukfrånvaron 1997-2003 berörde både låg- och högtbildade. Utbildningens längd är dock av stor vikt för risken att sjukskrivas eller få sjuksättning (f.d. förtidspension). Andelen av männen som får sjuksättning är 50 procent lägre bland dem med 3-årig

högskoleutbildning än bland dem med 3-årigt gymnasium. Bland kvinnor är skillnaden 20 procent. Skillnaderna är ännu större mellan dem med 3-årigt gymnasium och dem med kortare utbildning, oberoende av ålder. Samma mönster finns för andelen som varit sjukskrivna i åtminstone tre veckor. Bland kvinnor var denna andel 20 procent lägre i gruppen med 3-åriga högskolestudier än i gruppen med 3-årigt gymnasium. De senare hade 20 procent lägre andel än gruppen med endast grundskola. Bland män var motsvarande skillnader 30 respektive 40 procent.

UTBILDNING OCH INKOMST

Utbildningsnivån är av stor vikt för hur hög inkomst olika grupper på arbetsmarknaden har. I befolkningen mellan 35-64 år ökar den taxerade förvärvsinkomsten med längden på utbildningen, för båda könen och för samtliga åldersgrupper. I åldern 25-34 år är inkomstskillnaderna mindre. Detta bör bero på att individer som studerat längre behöver några år för att lönemässigt komma ikapp jämnåriga med flera yrkesverksamma år.

Män har högre genomsnittlig inkomst än kvinnor inom alla ålders- och utbildningsgrupper. Dessutom är inkomtskillnaderna mellan gymnasie- och högskoleutexaminerade i åldrarna över 34 år större bland män än bland kvinnor.

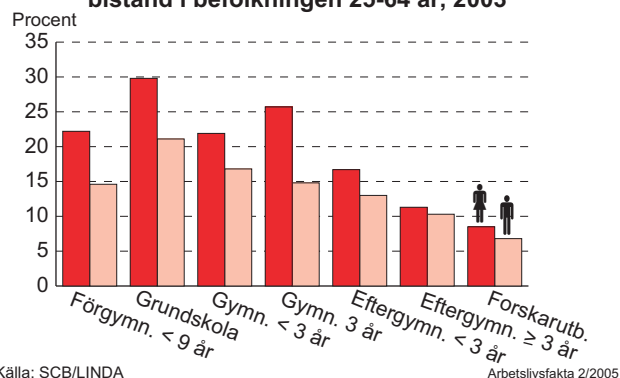
Medelinkomst (1000-tals kronor) i befolkningen 25-64 år, 2003

	Alder				Alder			
	25-34	35-44	45-54	55-64	25-34	35-44	45-54	55-64
Förgymn. < 9 år	-	171	210	222	-	128	158	161
Grundskola	169	218	230	244	126	161	180	190
Gymn. < 3 år	228	246	245	242	162	188	198	188
Gymn. 3 år	224	273	289	303	170	195	212	208
Eftergymn. < 3 år	215	322	327	321	144	207	238	235
Eftergymn. ≥ 3 år	249	398	432	415	200	256	290	288
Forskarutb.	257	415	531	525	231	353	416	400
Totalt	224	281	289	283	170	203	221	207

Källa: SCB/LINDA

Även andelen som under året fått någon typ av inkomstprövad ersättning skiljer sig markant mellan grupper med olika lång utbildning. Andelen med antingen bostadsbidrag (BoB), bostadstillägg till pensionärer (BTP) eller ekonomiskt bistånd är omkring 30 procent lägre bland män med 3-årig eftergymnasial utbildning än bland män med 3-årigt gymnasium. Bland kvinnor är motsvarande skillnad drygt 50 procent. En högre andel kvinnor än män får någon av dessa ersättningar, oberoende av utbildningsnivå, men skillnaderna mellan könen är mindre i grupper som studerat vidare efter gymnasiet än bland övriga.

Andel med BoB, BTP eller ekonomiskt bistånd i befolkningen 25-64 år, 2003

Källa: SCB/LINDA

Arbetslivsfakta 2/2005

Behovet av ekonomiskt bistånd (f.d. socialbidrag) tycks minska med stigande ålder och män får det generellt oftare än kvinnor. Andelen som fått ekonomiskt bistånd är dock lägre ju högre utbildningsnivå en grupp uppnått, oberoende av kön och ålder. Under 2003 var denna andel högst, drygt 6 procent, i gruppen med nioårig grundskola som högsta utbildningsnivå. Bland 25-34-åringar i denna utbildningsgrupp fick nästan 13 procent ekonomiskt bistånd 2003. Lägst andel som fått ekonomiskt bistånd under året har gruppen med eftergymnasial utbildning tre år eller längre. År 1999 var mönstret detsamma som 2003, dock på en generellt högre nivå. Drygt nio procent av dem med grundskoleutbildning som högsta utbildningsnivå fick ekonomiskt bistånd. Gruppen med eftergymnasial utbildning tre år eller längre hade båda åren lägst andel, drygt en procent.

Ekonomiskt bistånd (%) uppdelat på utbildningsnivå, 2003

	Alder				Alder			
	25-34	35-44	45-54	55-64	25-34	35-44	45-54	55-64
Förgymn. < 9 år	-	10	5	1	-	16	3	1
Grundskola	13	7	3	3	14	10	3	1
Gymn. < 3 år	5	3	4	2	6	4	2	1
Gymn. 3 år	3	3	2	1	3	3	3	2
Eftergymn. < 3 år	3	3	2	2	3	2	2	1
Eftergymn. ≥ 3 år*	2	2	2	1	1	1	1	1
Totalt	4	4	3	2	4	4	2	1

Källa: SCB/LINDA

*Inklusive forskarutbildade

ARBETSLIVSFAKTA

Redaktör för detta nummer: Hans Tydén

För kommentarer kontakta:

Arbetsmarknadsstyrelsen

Hans Tydén, tel 08-586 060 64

Arbetsmiljöverket

Lotta Lundholm, tel 08-730 95 77

Försäkringskassan

Jon Dutrieux, tel 08-786 98 28

Socialstyrelsen

Martin Ahlin, tel 08-555 531 90

ISSN-1400-9439